

9. Мардаренко О. В. Українсько-Російські відносини у політичній діяльності Народного Руху України (1998–1999 рр.): Дис. ... канд. іст. наук. — Одеса, 2007.
10. Овсієнко С. Л. Діяльність Народного Руху України в умовах внутрішньопартійної кризи (1997–2007 рр.): Дис. ... канд. іст. наук. — Одеса, 2008.
11. Діденко Ю. В. Народний Рух у державотворчих процесах України (1989–2002 рр.). — Одеса : Астропринт, 2006.
12. Піпаш В. В. Народний Рух України як форма національно-визвольної боротьби українців на зламі 80–90-х років XX століття: закарпатський регіональний аспект: Монографія. — Ужгород: Гражда, 2008. — 216 с.: іл.
13. Кіндрачук Н. М. Боротьба Народного Руху України за незалежність України: Дис. ... канд. іст. наук. — Одеса, 2010.

Анотації

***Гончарук Г. И.* История Народного Руха как объект научных исследований.**

В статье в продолжение своих предыдущих исследований автор на основании новых историографических изучений показывает рост деятельности политической партии “Народный Рух Украины” как объекта научных студий. Характерной особенностью этого объекта является его рост в соответствии с развитием истории и результатов политической деятельности НРУ.

***Goncharuk G. I.* The History of NRU as object of scientific researches.**

In article throughout the previous researches the author on the basis of new historiographic studying shows growth activity to political party “NRU”, as object of scientific studios. Prominent feature of this object is its growth according to development of history and results of political activity NRU.

В. Б. Скоморовський

ЗНАЧЕННЯ ТВОРЧОСТІ ІВАНА ФРАНКА ДЛЯ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ КРАЄЗНАВЧОЇ НАУКИ

Дослідження творчості Івана Франка та визначення її впливу на розвиток української краєзнавчої науки неодноразово ставало об'єктом вивчення науковців. Деякі аспекти, що розглядаються у статті, розкриваються у публікаціях П. Тронька, М. Ткачук, Я. Луцького, Л. Тимошенка, А. Войтюка, В. Грабо-

вещького, Б. Гаврилів та багатьох інших дослідників. Однак, на сучасному етапі дане питання вивчене недостатньо. У попередніх дослідженнях вченими проаналізовано вплив діяльності І. Франка на суспільно-політичне життя західноукраїнських земель, активно вивчено публіцистичну і наукову спадщину вченого. Дещо більшого висвітлення, на нашу думку, потребує аналіз праць з історичної регіоналістики та її місця у розвитку української краєзнавчої науки.

Бурхлива письменницька діяльність Івана Франка припадає на його вісімнадцятиріччя, коли в журналі “Друг” він опублікував сонет “Народні пісні” під псевдонімом Джеджалик. У тому ж журналі 1876 р. опубліковано один із його записів — казка з рідного села Нагуєвичі і ладканки (весільні пісні) села Лолина. Письменник офіційно увійшов до складу редакції “Друг” 25 лютого 1876 р. “Деякий час, — зауважив В. Щурат, — він виконував обов’язки секретаря редакції. В кімнатах гуртка і редакції “Друга” часто збирались співробітники журналу, обговорювали редакційні матеріали, вели літературні дискусії. І. Франко був там щодня” [7, с. 75]. Цього ж року у Львові М. Павлик за участю і допомогою І. Франка порушив питання про потребу етнографічно-статистичної роботи. “До “Друга”, — наголошує В. Мудрий, — вислав Франко деякі свої поетичні та прозові твори ще з Дрогобича, коли був гімназіальним учнем. “Друг” їх друкував. Записавшись на університет, Франко привіз з собою поважне число різних літературних спроб, які бажав друкувати в “Друзі” [4, с. 165].

Із ранніх робіт Каменяра важливими є твори, написані на основі матеріалів із слов’янської історії і фольклору, “Три князі на один престол” (1874) та “Славою і Хрудош” (1875). “Ці твори, — відзначали І. Басс і А. Каспрук, — постали внаслідок вивчення молодим письменником слов’янського епосу, зокрема так званого “Зеленогорського” та “Краледворського” рукописів, “Слова о полку Ігоревім”, які він перекладав перед тим” [1, с. 43]. І. Франко порушив важливі питання визвольної боротьби проти іноземних загарбників, єдності українських земель. Слід додати, що він намагався глибоко проникати в атмосферу давньої епохи, змальовувати історично типові персонажі, правдиві картини з життя наших предків.

1876 р. у журналі “Друг” І. Франко запровадив розділ “Із уст народу”, де публікував зібраний фольклорний матеріал, а 1877 р. і свої перші реалістичні оповідання з робітничого й селянського життя. М. Нечиталюк відмічає, що свою фольклористичну діяльність Каменяр почав ще з публікації в студентському журналі “Друг” (1876) невеличкої народної казки, записаної в Нагуєвичах. А першим, справді науковим дослідженням народного епосу була розвідка “Старинна романсько-германська новела в устах руського народу” (1883). До цього жанру народної творчості він звернувся і в 90-х [5, с. 46]. У цих творах він змалював картини тодішнього суспільства, широко використовуючи власні спостереження (“Ріпник”, “На роботі”, “Навернений грішник”).

Учений виділявся з гурту своїм яскравим талантом і кипучим темпераментом; скрізь ставив рідний народ підставою своєї діяльності, добро народне — метою, розум, науку — шляхом до мети. І. Франко був одним із перших у Галичині, хто рішуче порвав із своєю цвільлю галицького життя, пішов новою дорогою і став учителем й проводирем до поступу молодших поколінь [3, с. 489].

Іван Франко вважав, що ономастика є однією з тих наук, які необхідно застосовувати при здійсненні історико-краєзнавчих досліджень. На його думку, імена та прізвища є важливим матеріалом як для історика, так і етнолога: “Історик віднаходить у них сліди певних історичних мандрівок, колонізації, мішання народностей і боротьби соціальних класів, а етнолог слідить по ним розвій певних національних та громадянських інституцій та уподобань, еволюцію родинного та громадського життя, заняття, ремесел і відповідних їм звичаїв та вірувань” [6, с. 391].

Письменник закликав підпорядковувати збирацьку роботу показу соціально-економічних умов життя народу, наголошуючи на безпосередній залежності повсякденного життя від тих умов.

Характеристику побуту селян Галичини він починає з опису зовнішнього вигляду галицького села, де на першому плані були будинки урядника, священика, заможних селян, а вже після — напівзруйновані хати селян.

Краєзнавчі студії простежуються з початком літературної і наукової діяльності І. Франка. Молодий дослідник цікавився

побутом народу, особливу увагу зосередив на вивченні етнографічної групи українського народу — бойків.

На прикладі бойківського села Бандрів, у якому жили, крім українського населення, і німецькі колоністи, І. Франко описує особливості українського і німецького способів поселення. Цим самим він заперечує твердження Федора Вовка про те, що архітектура і спосіб планування двору і села в українців не східнослов'янського походження, а виникли начебто під впливом німецької культури. Порівнюючи способи поселення українців і німців в с. Бандрів, письменник пише, що німецькі хати густо стоять у ряд з обох сторін вулиці і мають перед вікнами невеликі квітники. На вільному місці перед хатами біля вулиці стоять криниці з високими журавлями. Вікна в хатах звернені до вулиці, а городи розташовані поза хатами, тоді як українські хати розкидані тут і там по городах, від головної вулиці ведуть до них довгі і вузькі вулички. Криниці мілкі і, звичайно, викопані у підлеглих тихих місцях під вербами, стіни їх видовбані з цілої колоди, інколи розміром 1,5–2 метри [9, с. 25].

Бойківські села оточені лісами, тому населення з обережністю замикало свої хати й господарські будинки на дерев'яні замки, зсередини приміщення всі двері “риглювалися” — засувалися міцними дерев'яними дрючками, які закладались в “клямри”. При поділі двору ділили й первісну будівлю. Якщо від первісної будівлі внаслідок поділу залишилась хата, до неї добудовувались господарські будівлі й, навпаки, до них добудовувалася хата. Там, де земельна ділянка була внаслідок багаторазового поділу дуже вузька й розгорнута будівля на ній не вміщалась, господар добудовував другу половину будівлі під прямим кутом. Замість єдиного для всіх українців-бойків типу двору з розгорнутими в одну лінію будівлями, про який писав Ф. Вовк, І. Франко виявляє у бойків бідняцькі двори, відзначаючи, що вони не мали великої кількості господарських будівель і тому втрачали особливості наведеного вище типу двору і житла [9, с. 25].

Отже, І. Франко постійно проявляв дослідницький інтерес до особливостей народного будівництва в Західній Україні. Деякі висновки вченого стали зразком для реконструкції ряду будівельних споруд на Західній Україні ХІХ ст., що значно збагатило історичну науку в Україні.

Наскільки різноманітними були інтереси письменника в галузі краєзнавства, свідчать його наукові плани. Зокрема, було задумано написати спеціальну працю про дітей, використавши для цього як опублікований, так і неопублікований матеріал. Він указує на велику смертність дітей, що була значно вищою, ніж в інших країнах, і зростала рік у рік. Під впливом І. Франка цього питання торкається В. Охримович у часописі “Народ”. Основною думкою було те, що смертність в Галичині залежить насамперед від соціальних причин.

Особливо вчений акцентував увагу на експлуатації дитячої праці. 14–16-річні хлопці працювали на тютюнових фабриках, у ткацькому промислі, на фабриках сірників, у друкарнях, на паперових фабриках. Як правило, учнями ставали діти найбідніших батьків. Нерідко підлітки перебували в учнях по 10 років, тому що це була дешева робоча сила. Договору з ними майстри не укладали або підписували значно пізніше, через рік, а в книжках не вказували час, коли став до роботи; якщо з будь-яких причин майстер звільняв учня, то стаж його роботи пропадав. Підприємці не дбали про їхню фахову підготовку і дуже часто використовували їх для домашньої роботи, обслуговування своїх родин або підручних робіт. Більшість із них, як указує І. Франко, не вмiли ні читати, ні писати. Учнів би́ли як майстри, так і члени родини майстра та інші робітники. Винятково важкими, як твердив І. Франко, були умови праці учнів-пекарів, які, навіть опанувавши ремесло, але без свідоцтва про кваліфікацію, не мали права за свою роботу навіть і домагатися відповідної платні. Їх майстри тримали на становищі наймитів упродовж багатьох років [8, с. 46].

14 червня 1880 р. написано важливий з точки зору краєзнавства вірш “Рідне село”, коли І. Франка привезли з Коломиї в Нагуєвичі після другого арешту. Г. Гром з цього приводу зазначала: “Наш славетний земляк залишив багатий матеріал про життя і боротьбу своїх земляків часів Австро-Угорської імперії та панської Польщі: “Неолітичні знахідки в околицях Нагуєвич і їх сучасне уживання”, “Контракт оселення Слободи біля Нагуєвич, Дрогобицького повіту, 1779 року”, “Панщина та її скасування 1848 р. в Галичині”, “Мнимий бунт селянський”, “Спалення упирів в селі Нагуєвичах в 1831 році”, “Лісові шкоди і кари в Нагуєвичах”, “Татарські напади на Підгір’я”, кореспонденція до

газети “Праця”, “Коляда в Нагуєвичак”, “Оповідання селянина з Нагуєвич про відносини народу до урядника” [2, с. 7–8].

Отже, вивчення творчості Івана Франка засвідчує її вагоме значення для розвитку українського краєзнавства. В основу його ранніх творів ліг матеріал, зібраний в процесі здійснення краєзнавчих мандрівок. Творчість письменника дає можливість поглиблювати вивчення соціально-економічних і побутових умов виникнення краєзнавчих матеріалів. Цінною у цій царині є праця “Галицьке краєзнавство”. Саме вона стала підґрунтям для написання сучасних краєзнавчих творів, які є актуальними у сьогоднішній час.

Джерела та література

1. Басс І. Іван Франко: Життєвий і творчий шлях / І. Басс, А. Каспрук. — К.: Наукова думка, 1983. — 455 с.
2. Гром Г. Нагуєвичі — батьківщина Івана Франка / Галина Гром. — Дрогобич, 1992. — 80 с.
3. Єфремов С. Історія українського письменства / Сергій Єфремов. — К.: Феміна, 1995. — 688 с.
4. Мудрий В. Іван Франко як громадський діяч / В. Мудрий // Записки НТШ. — 1957. — Т. 166. — С. 165–198.
5. Нечиталюк М. З народних ручаїв / Михайло Нечиталюк. — Львів, 1970. — 168 с.
6. Франко І. Причинки до української ономастики // Збір. творів: у 50 т. — К.: Наукова думка, 1982. — Т. 36. — С. 391–426.
7. Щурат С. Рання творчість Івана Франка / С. Щурат. — Київ, 1956. — 231 с.
8. Franko I. Czego my chcemy? / I. Franko // Praca. — 1879. — № 12. — S. 45–46.
9. Franko J. Eine ethnologische Expedition in das Bojkenland / J. Franko // Zeitschrift für österreichische Volkskunde. — Wien, 1905. — Bd. 32. — № 406. — S. 24–25.

Анотації

Скоморовский В. Б. Значение творчества Ивана Франко для развития украинской краеведческой науки.

В развитии украинского независимого государства особое место занимают задачи формирования национального самосознания и исторической памяти украинского народа. В их реализации важным фактором является краеведение, которое способствует сохранению исторического опыта многих поколений, всего того наилучшего, что выдержало испытание временем в сфере материальной и духовной культуры.

Skomorovskiy V. B. Significance of Ivan Franko's creative work for Ukrainian ethnographer's science development.

The tasks of national selfconsciousness and historical memory of the Ukrainian people play the most important role in the Ukrainian independent state building. The main factor for their realization is the regional ethnography which is invaluable treasury of historical experience preservation for many generations.

Н. М. Сингаївська

**ІСТОРІОГРАФІЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ
СТРАТИФІКАЦІЇ ШЛЯХТИ ВОЛИНІ
У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XV — ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XVI СТ.**

Більше ніж 70-річний досвід радянської тоталітарної моделі з її ідеологією “рівності”, яка, по-суті, була пропагандою безкласовості суспільства, спонукає до детального вивчення проблеми соціально-економічної стратифікації суспільства на різних етапах історичного розвитку. Живий суспільний організм є рухливим (що знаходить вираження у процесах соціальної мобільності) та стратифікованим. Уявити реальне життя суспільства загалом не можна без з’ясування ієрархії елементів і груп, що його складають. Щоб прослідкувати всі особливості цього процесу, потрібно дослідити його історію.

Проблема дослідження — історіографічні підходи до формування, розвитку, характеру та специфіки соціально-економічної стратифікації волинської шляхти в другій половині XV — першій половині XVI ст., відстежити причини статусних стратифікаційних змін волинської шляхти в другій половині XV — першій половині XVI ст.; довести факт приналежності еліти “руської народності” до ієрархічних верхів політичної сфери та наявності в її політичній культурі свідомих елементів упривілеюваного стану феодального суспільства.

Дослідження соціально-економічної стратифікації на прикладі волинської шляхти дасть змогу проаналізувати не тільки градацію всередині єдиного дворянського стану, а й стратифікацію всередині груп, що становлять шляхетський загал.

Традиційно вважається, що саме з середовища польського шляхетства викристалізувався упривілейований стан на українських землях, в тому числі і на Волині. Тому актуальним